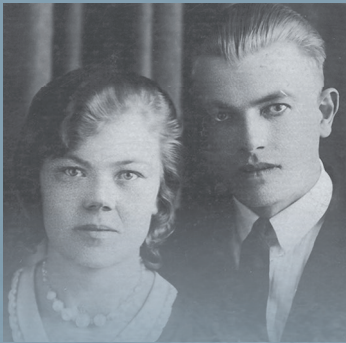

Arto Rinne

KARJALAAN KAIKONNEITA

SUOMALAISTEN PAKOLAISTEN
KOHTALOITA SUKUTARINANA

JUMINKEKO

Arto Rinne

KARJALAAN KAIKONNEITA

Suomalaisten pakolaisten
kohtaloita sukutarinana

JUMINKEKO

2021

Juminkeon julkaisuja nro 145

Toimittaja: Markku Nieminen

Taitto: Pirkko Mähönen

Kuvat: Pauli Rinteen ja Saimi Rinteen kotiarkistoista

Tekijästä:

Arto Rinne syntyi vuonna 1966 Petroskoissa, Venäjän Karjalassa. Hän on ollut 30 vuotta suomen- ja venäjänkielisenä toimittajana Karjalan radiossa ja tv:ssä ja tehnyt huomattavan uran folk-musiikissa esiintyen Myllärit, Santtu Karhu & Talvisovat sekä Sattuma-yhtyeissä.

Kustantaja: Juminkeko-säätiö

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-72-7715-7

ISSN 2242-2447

Alkusanat

Historia kiinnostaa. Jokaista omalla tavalla, haluaisimmeko sitä vai ei. Eilen tapahtunut asia on sekin jo historiaa. Siitä, mitä tapahtui muutama vuosi sitten, voi olla jo eri versioita omassakin muistissa. Joitakin liikuttaa oman maan kehitys ja entiset sankariteot, sotaretket, aluevaltaukset, isänmaallisuus sekä politiikka. Toisia kiinnostaa tiede, kolmansia kulttuuri tai urheilu. Jokaiselle omansa. Ehkä vain yksi asia koskee kaikkia, nimittäin perhehistoria. Olipa sukurakas tai ei, on mielenkiintoista tietää, keitä samannimistä on ollut ennen meitä, mitä he ovat puuhailleet, mitä saaneet aikaan, missä asuneet ja liikkuneet ja keiden kanssa he ovat olleet tekemisissä, mihin leiriin kuuluneet. Ennen eläneiden sukulaisten teot voivat vetää puoleensa tai toimia vastakkaisesti. Vakkei olisi mitään ihmeellistä saanut aikaan, on mielenkiintoista saada tietää, kuinka ja miten joku isoisän veli on kovasti yrittänyt tai että hänellä on ollut vahvoja periaatteita. Politiikka, kuten jokin muukin asia, voi vaikuttaa siihen, että joistakin esi-isistä ollaan enemmän kiinnostuneita, kuin toisista – ja joistakin ei ollenkaan. Mutta vaikkei suvussa olisi aatelisia, neroja, suurvaikuttajia tai muita merkkihenkilöitä, nämä ihmiset ovat silti omaa joukkoa, tavalla tai toisella. Samasta sukupuusta löytyvää. Hyvin läheistä DNA:ta.

Globaalisti ajatellen jokainen meistä pystyy tekemään tosi vähän. Olemme ruuveja erikokoisissa ryhmissä nimeltä perhe, kaveripiiri, työyhteisö, kylä, kaupunki, kunta, maa. Pyöritämme jokainen omaa asiaamme, sellaista pikkuruista mekanismeja, jonka akselit puolestaan tarttuvat isompiin rakenteisiin ja pyörittävät niitäkin eteenpäin.

Isommalla perspektiivillä tahtomatta pyöritämme suurta koneistoa nimeltä yhteiskunta – tai ainakin kuvittelemme näin. Vuosisatoja ihmiskunta kehittyy, parantaa tapojaan, elintasoaan ja teknologioitaan. Mutta samalla sotii, hyväksikäyttää vähempiosaisia ja heikompia. Valitettavasti historia ei opeta ihmistä eikä ihmis-

kuntaa. Ihminen tekee samoja virheitä, mitä on tehty hiukan eri muodossa satoja vuosia sitten. Ja aloittaa oman elämänsä puhtaalta pöydältä.

Harvemmat tuntevat sukunsa isovanhemmista taaksepäin ja laajemmin. Hyvä, jos kiinnostus iskee jossakin vaiheessa ja vielä paremmin, jos asioita jää paperille, kuten vielä jokin aika sitten sanottiin. Itselläni kiinnostus taustaani kohtaan alkoi kunnolla vasta yli viisikymppisenä, liian myöhään, sanoisin. Ei ole enää elossa isovanhempia, joilta saisi paljon tietoa vanhoista ajoista. Onneksi sukututkimusta ovat harjoittaneet muutkin sukulaiset. On jäänyt kirjeitä, muistiinpanoja, sukupuita, arkistomateriaaleja ja suullista muistitietoa sekä taustatietona lukuisia kirjoituksia, tutkimuksia ja kirjoja. Kiitos kaikille! Tarjoan teille oman version isäni puoleisesta Rinne- ja Piensalmi-sukutarinasta, jonka tuloksena itse olen, kuten myös muut suvun vesat, oksat ja kannot. Toki olen keskittynyt vain tiettyihin ihmisiin ja asioihin, sillä eihän voi halata ääretöntä, kuten venäjäksi sanotaan.

1900-luvun alkupuoli oli hyvin dramaattista aikaa ja selviytyminen kuului ajan henkeen. Venäjän vallankumous ja Suomen sisällissota, muutto Suomesta Neuvostoliittoon paremman elämän toivossa, karkotus, vainot, sodat, evakko, rautainen esirippu olivat arkea ja vaikuttivat sukumme tarinaan. Mutta kaikesta huolimatta aikaa löytyi myös harrastuksille, taiteelle, musiikille ja teatterille. Ja suomen kieli kulki punaisena lankana sukupolvesta toiseen.

Kouvolassa 23.12.2020

ESIVANHEMPANI KIISKET

Esi-isämme asuivat Suomen lahden rannoilla, Virolahdella. Heillä oli hyvin tyyppillinen itäsuomalainen sukunimi – Kiiski. Alue kuului aikoinaan suureen Viipurin lääniin, nyt se on Kymenlaakson ja koko Suomen kaakkoisin kunta. Etelässä on merta ja idässä on Venäjä. Sielläpäin käyvät ja sieltäpäin saapuvat tuntevat takuulla Vaalimaan raja-aseman. Virolahden naapurikuntia olivat ennen toista maailmansotaa Hamina, Miehikkälä ja Säkkijärvi (nykyään Kondratjevo), kuu-luisimman suomalaisen polkan synnyinsija. Virolahden vaakunassa on ankkuri, joka kuvaa vanhaa satamapaikkaa, merenkulkua ja kalastusta. Apilat kuvaavat maanviljelyä. Kiiski-suvun juuret vievät Virolahden Pitkäpaateen. Matkustamme mielikuvituksen siivillä muutama sata vuotta taaksepäin.

Meri, kivi ja sodat

Virolahti oli liitetty osaksi Ruotsia Ruotsin kuningaskunnan ja Novgorodin välisessä Pähkinänsaaren rauhassa vuonna 1323. Ensimmäinen kirjallinen maininta Virolahdesta on vuodelta 1336, jolloin Pietari Joninpojan kirjeessä Tallinnan raadille mainitaan Viipuri, Virolahti ja Vehkalahti paikkoina, jossa hansakaupungin porvareilla oli oikeus käydä kauppaa paikallisten asukkaiden kanssa.

Pitkäpaaden historiaan perehtynyt Jaakko Korjus kirjoittaa: ”Vuonna 1370 Virolahti mainitaan jo seurakuntana. Pitkäpaasi mainitaan asiakirjoissa ensimmäisen kerran vasta 1500-luvulla, mutta asutusta Pitkäpaadessa ja yleensäkin Virolahdella on kuitenkin ollut jo kauan aikaisemmin. Yrjö Kaukiainen kertoo Virolahden historian I-osassa, että ensimmäiset Virolahden rautakautiset löydöt tehtiin Pitkäpaaden saaristosta. Hautaröykkiöt, joista löytyi keihäänkärki (Essaaren Muurikanniemi), pronssiset vyöhelat, veitsi ja tulusrauta, osoittavat saariston olleen ainakin

900-luvulla jonkinlaisessa asutuksessa. Virolahden seudut saivat kiinteämmän, nykyaikaan asti jatkuneen asutuksen vasta noin 1100–1300. Virolahden asuttaminen liittyi krisinuskon tuomiseen Karjalaan ja Viipurin linnan rakentamiseen 1200-luvun lopulla. Pitkäpaasi oli jo tuolloin Viipurin linnan kalastamo. Ensimmäinen historiallinen tieto Pitkäpaaden asukkaista on vuodelta 1543. Virolahdelta mainitaan seitsemän miestä, jotka maksoivat veroa siitä, että he käyttivät karjansa laitumena rannikon edustan saaria. Yksi miehistä, Jaakko Henrikinpoika, suoritti veroa Pitkäpaadesta, missä hän silloin asui. Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa nimitti 1555 Jaakko Henrikinpojan kruununperämieheksi eli luotsiksi. Kalastuksen ja karjatalouden ohella Jaakko Henrikinpoika harjoitti laivallaan kaupankäyntiä Viron kaupunkien kanssa. Kuningas Kustaa Vaasa kielsi kuitenkin 1540-luvulla tällaisen maalaispurjehduksen uhaten sen harjoittajia ankarilla rangaistuksilla ja kehottaen heitä siirtymään porvareiksi Viipuriin. Pitkäpaaden Jaakko jäi kuitenkin saareensa.”

Syyskuussa 1555 joutui kuningas Kustaa Vaasa huonojen purjehdussäiden vuoksi majoilemaan laivastoineen Pitkäpaadessa oltuaan matkalla Tukholmasta Viipuriin. 350 vuotta myöhemmin Venäjän keisari Nikolai II kävi useamman keran Pitkäpaadessa lomailemassa Standart-aluksella perhe mukanaan. Pitkäpaadessa asuivat kesävieraina Eero ja Armas Järnefelt, Jean Sibelius, Elli Tompuri, Hugo Simberg, Ester Helenius, Akseli Gallen-Kallela ja Yrjö Weijola.

Yksi Virolahden kylistä oli Kiiskilahti, josta sukumme vanha sukunimi tulee. On vaikea sanoa minä vuonna ja kuka on ottanut sukunimekseen tämän pikkukään kalan nimen. Ennen vanhaan sukunimiä ei käytetty, useimmiten etu- ja isännimi riittivät. Talvisodan päättäneessä Moskovon rauhassa 1940 suurin osa siihenastisen Virolahden alueesta pysyi Suomessa, mutta osa (100 neliökilometriä) sisältyi Neuvostoliitolle luovutettuihin alueisiin.

Kiiskilahden kylää ei enää ole. Se sijaitsi aivan nykyisen rajan tuntumassa ja toisen maailmansodan jälkeen jäi Neuvostoliiton puolelle, joskin osa kylän maaja vesialueista jäi Suomen puolelle. Kiiskilahden lähin naapurikylä Suomen puolella rajaa on Hämeenkyliä.

1500- ja 1600-lukujen vaihteessa lähes parinkymmenen vuoden ajan Kiiskilahdella toimi kruunun laivaveistämö (bankstad). Siellä rakennettiin laivastoa var-

ten useita pienehköjä rannikkoaluksia, kuuttoja, lotjia ja pinasseja. Veistämössä työskenteli ajoittain useita kymmeniä miehiä. Kansantarinoiden mukaan Kiiskilahdessa kerrottiin olleen kaupunki ja myöhemmin sitä kutsuttiin vielä pilkallisesti Rämäsänkaupungiksi tai Rämepsänkaupungiksi. Vanhoina aikoina Kiiskilahdessa oli neljä taloa: Olli, Vilppu, Kiiski ja Nakari. Myöhemmin laajentunut kylä sijaitsi Koskelanjoen suun länsipuolella olevan Yllahden länsirannalla.

Virolahdella oli keskiaikana hyvät yhteydet Itä-Viroon, siitä nimikin tulee. Keski-ajalle asti eivät tietomme esi-isistämme kuitenkaan pääse. Suomalaisia he luultavasti olivat, vaikka nimet kirjoitettiinkin kirkonkirjoissa ruotsalaisittain.

Vuonna 1700 alkoi ja vuonna 1721 päättyi Ruotsin ja Venäjän välinen Suuri Pohjan sota. Ensimmäistä kertaa historiassa suuren tappion kärsinyt Ruotsi menetti Itämeren suurvalta-asemansa ja luopui maistaan: Inkeristä, Virosta, Liivinmaasta ja osasta Karjalaa. Suomen lahden itäpohjukkaan oli perustettu Venäjän vastasyntyneen keisarikunnan uusi pääkaupunki Pietari pyhän Pietarin kunniaksi vuonna 1703. Pietari Suuren joukot miehittivät lähes koko Suomen. Se oli sodan, sekasorron, kulkutautien ja miehityksen aikaa.

1700-luvun alkukymmenillä Jöran Johansson Murickalasta ja hänen vaimonsa Marja Markusdotter Säckijerf (Säkkijärveltä) asettuivat Virolahden (ruotsiksi Vederlax) Pitkäpaateen ja saivat kaksi lasta Jöran Jöranssonin ja Johan Jöranssonin. Johan syntyi Virolahden Pitkäpaadessa vuonna 1741. Ollaan sukutarinamme alkulähteillä. Samana vuonna Ruotsi yritti revanssia ja alkoi Ruotsin ja Venäjän välinen Hattujen sota.

Kesäkuussa 1742 kaksikymmentäviisituhatta venäläistä sotilasta, joita suoja si meren puolelta laivasto-osasto, hyökkäsi rajan yli ja alkoi edetä rantatietä pitkin kohti Haminaa. Ruotsalaisten kenraali Lewenhauptin armeijassa oli noin 17 000 miestä, ja sen asemat Haminassa olivat hyvät. Sotajoukot jylläsivät Virolahden kautta. Asukkaat pakenivat metsiin, kylät paloivat, 700 asukasta menehtyi. Ruotsin hävittyä sodan raja siirtyi Kymijoenlelle ja koko Virolahti joutui Venäjälle. Muodostui niin sanottu Vanha Suomi. Elämä jatkui.

Meri antoi Pitkäpaaden asukkaille leivän. Elanto saatiin kalastuksella, luotsauksella, tullitoiminnalla, hylkeenpyynnillä ja omin venein ja laivoin tapahtuneella rahtauksella. Peltoja ei käytännössä ollut, mutta karjaa oli. Meri oli mer-

kittävin tulonlähde. Kaikki viljatuotteet oli hankittava vaihtamalla kalaa viljaan. Tällaista niin sanottua Sepra-kauppaa käytiin virolaisten kanssa.

Ruotsi yritti taas jälleen kerran parantaa asemaansa Itämerellä. Vuonna 1788 alkoi Kustaa III:n sota, joka kesti vuoteen 1790. Kustaa halusi vahvistaa omaa asemaansa kuninkaana ja palauttaa Ruotsin mahdin sekä Hattujen sodan jälkeisessä Turun rauhassa vuonna 1743 menetetyt alueet. Venäjää hallitsi silloin keisarinna Katariina II, Kustaan serkku. Kustaa ja Katariina tapasivat toisensa ystävällisissä merkeissä Haminassa vuonna 1783. Mutta nyt olivat ajat muuttuneet ja sukurauha unohtunut. Kustaa III suunnitelmissa oli jopa Pietarin valloitus. Meritaisteluja käytiin Suursaaren edustalla ja kahdesti Ruotsinsalmella, Kotkan edustalla. Venäjällä sota kasvatti kiinnostusta Vanhan Suomen alueen puolustuksen vahvistamiseen. Seurauksena oli mittavan Pietaria suojaavan Kaakkois-Suomen linnoitusjärjestelmän perustaminen. Vuonna 1791 keisarinna Katariina II antoi luottomiehelleen kenraali Aleksandr Suvoroville tehtäväksi lujittaa Ruotsin vastaisen rajan puolustusta rakentamalla alueelle vahva linnoitusjärjestelmä. On mahdollista, että Suurov puhui suomea tai karjalaa, sillä on mainintoja siitä, että hän viihdytti sotilaitaan suomalaisilla lauluilla kuuluisalla sotaretkellään Alppien yli.

Arvo Pitkäpaasi kirjoitti Pitkäpaasi-seuran vuosikirjassa 24.12.1955 mm seuraavaa: ”Kenelläkään vanhalla pitkäpaatelaisella ei ole enää mitään tietoja 150 vuoden takaa, jolloin kuningas Kustaa III suuren laivaston ja sotaväen kanssa oli selällämme viikon verran. 25. 5. 1790 klo 1/2 10 illalla ankuroi saarilaivasto Pitkäpaaden selälle. Pari-kolme suurempaa kaleeria tarttui Lyllysaaren salmessa karille, mutta pääsivät yöllä irti. 26. päivänä kuningas adjutantteineen meni Pitkäpaadelle maihin. Venäläinen oli käskenyt kaikki miehet pois saaresta ja kieltänyt luotsauksen sekä uhannut että se, joka vain meneekin ruotsalaisten laivoihin tavattaessa hirtetään ja omaisuus poltetaan. Kuningas uhkasi käyttää samaa rangaistusta saaren lapsiin, jolleivat naiset ilmoita, missä miehet piileksivät. Kyyneleet valuivat ja valitushuudot kaikuivat kylän pihoiilla, kun naiset näkivät aittojaan ryöstettävän. Kun päämaja kuuli asiasta, kielsi se heti ryöstön. 28. päivänä tehtiin Pitkäpaadelta hävitysretki Pyterlahteen, jossa oli venäläisten varastoja ja tykkejä. Myöskin miehistö oli silloin maissa ja hevoset saarissa. Laivastossa oli myöskin ratsuväkeä mukana. 31. päivänä kuningas oli uudelleen Pitkäpaadessa, jonka ul-

korannan kalliolta hän näki linjalaivojensa purjeita etelässä ja lounaassa. Samana päivänä alkoi Essaari palaa ja paloi useita päiviä. Palo sai alkunsa sotilaiden varomattomuudesta, kun he valmistivat rannalla ruokaansa ja tuuli oli lännen ja pohjoisen välillä. Alinomaa saapui Pitkäpaadelle uusia laivoja, niin että niitä oli siellä noin 200 kappaletta ja yli 11 000 miestä. 2. 6. kello 3 laivasto lähti Pitkäpaadelta Koiviston salmeen. Pitkäpaaden lähistöllä käytiin silloin useita pieniä merikahakoita. 3. 7. Ruotsin laivasto murtautui venäläisten saartoketjun läpi. Ruotsalaisten laivojen lukumäärä oli 275 sekä meri- ja maaväki yhteensä 30 610 miestä. Venäläisiä oli vielä enemmän. Kelpasi silloisten pitkäpaatelaisten rannoiltaan katsella tätä näkyä. ”

Sodista ja taisteluista aina kirjoitetaan paljon, kun taas tavallisen rivikansalaisen elämän kuvaus rauhanoloissa jää vähemmälle huomiolle. Mitä kauempana historian hämärässä kuvatut tapahtumat ovat, sitä vähemmän ajattelempa menneiden aikojen konkreettisia ihmiskohtaloita ja keskitymme vain yleiseen tilanteeseen ja meininkiin. Historiallisten konfliktien kuvauksessa on samaa dramatiikkaa kuin teatterinäytelmässä tai elokuvassa. Kohokohtana ja loppuhuipennuksena on aina kahakka tai taistelu ja niitä seuraava aluevaltaus. Mutta ketkä olivat ennen vanhaa hyviksiä ja ketkä pahiksia, sen saa päättää jokainen itse.

On täysin mahdollista, että yksi merikahakoita seurannut tai ehkä niihin osallistunutkin oli Kiisken Johanin poika Jacob, joka syntyi 1767. Hän oli Kustaa III:n sodan päätyttyä täydessä miesiässä, 23-vuotias. Jacobin oma poika Henrik syntyi jo seuraavan vuosisadan puolella, vuonna 1801. Silloinkaan ei ollut Euroopassa rauhallista: Napoleon nousi valtaan ja aloitti Euroopan valloittamisen, ja taas oltiin sotimassa. Venäjän ja Ruotsin välinen viimeinen, niin sanottu Suomen sota, päättyi vuonna 1809. Sen jälkeen koko Suomi liitettiin Venäjän keisarikuntaan suuriruhtinaskunnan muodossa. Keisari Aleksanteri I määräsi myös ns. Vanhan Suomen alueen suuriruhtinaskunnan osaksi. Suomalaisten uusi valtiashalusi näyttää hyväntahtoisuutta alamaisiaan kohtaan mm rakennuttamalla uuden pääkaupungin, Helsingin.

Virolahdelta Venäjä löysi rakennusmateriaalia valtakuntansa pääkaupungin, Pietarin koristamiseen. Vuonna 1819 Virolahden Pyterlahden punaisesta graniitista alettiin louhia Pietarin Iisakin kirkon pylväitä. Työntekijöitä tuotiin Venäjältä,

myöhemmin virolahtelaisetkin saivat ansiotyötä hyvällä palkalla. Louhimoissa tarvittiin paljon tukkeja, mutta vielä enemmän muonaa työntekijöille, joiden määrä nousi parhaina vuosina kahteen tuhanteen.

Itse Iisakin kirkon rakentaminen kesti neljäkymmentä vuotta 1818–1858, mistä suomen kieleen on jäänyt ikuisuushanketta tarkoittava ilmaisu : ”rakentaa kuin Iisakin kirkkoa”. Iisakin kirkon pylväät ovat monoliittista punagraniittia, niitä on 48 kappaletta, 17 metriä jokainen. Yhdestä kivikappaleesta on louhittu myös toinen merkittävä Pietarin muistomerkki, maailman suurimmaksi monoliitiksi sanottu mahtava Aleksanterin pylväs. Se valmistettiin tsaari Nikolai I:n valtakaudella edeltäjänsä ja vanhemman veljensä Aleksanteri I:n Napoleonista saaman voiton kunniaksi. Pylvään muodostaa Pyterlahden kivilouhimosta vuosina 1830–1832 valmistettu monoliitti, jota hakattiin kalliosta yli vuoden ajan. Kun 600–700 tonnia painanut kivi irtosi, sitä ryhdyttiin pyöristämään. Kun pylvästä alettiin vihdoin siirtää laivaan, alus alkoi liikkua laiturista pois päin ja kallistua. Laiva osui pohjaan, mutta ei uponnut kokonaan, eikä rikkoutunut. Haminan varuskunnasta tuli apuun 600 sotilasta. Monoliitti kuljetettiin kahden höyrylaivan vetämällä tasapohjaisella erityisaluksella Pietarin satamaan ja sieltä Palatsiaukiolle. Omalla painollaan seisova pylväs nostettiin jalustalleen elokuussa 1832 erikoisen telineja köysijärjestelmän avulla. Tunnin ja 45 minuuttia kestäneeseen pystytykseen osallistui kolmetuhatta henkeä, mukana 1440 sotilasta ja 300 matruusia. Monoliittiosan pituus on 25,6 metriä, alahalkaisija on 3,66 metriä ja ylähalkaisija 3,19. Painoa on runsaat 600 tonnia. Alustoineen muistomerkki on 47,5 metriä korkea. Muistomerkki avattiin 30. elokuuta 1834 järjestetyssä sotilasparaatissa Pietarin palatsiaukoilla.

Suururakan jälkeen louhinta jatkui Virolahdella vielä kymmeniä vuosia ja monissa Pietarin silloissa rakennusten julkisivuissa näkyy Virolahden pitkiä graniittipaasia.

Kolmisen kuukautta ennen Aleksanterin pylvään pystyttämistä, 1.6.1834 Henric Kiisken vaimo Christina synnytti pojan, joka ristittiin Erikiksi. Siinä vaiheessa perhe muutti Pitkäpaaden saaresta mantereen puolelle, Laitsalmelle. Kalliorannat ja merimaisemat olivat samoja.

Vastarannan Kiisket

Isoisoisäni Jeremias Kiiski oli syntynyt Virolahden Laitsalmella. Hänen vanhempansa Erik Heikinpoika (1834–1905) ja äitinsä Liisastiina Eliaantytär o.s. Hämeenniemi (1844–1905) olivat kotoisin samalta seudulta. He olivat kalastajia ja asuivat Tenettulan talossa Kiiskilahdella. Niinpä itse Jeremias oli syntynyt syys-tuulien puhaltaessa kalastusveneeseen syyskuun 30. päivänä vuonna 1868. Hänelä oli kolme veljeä ja kaksi siskoa. Jeremiaksen vanhemmat on haudattu Venäjän puolella olevalle Virolahden alueelle, jossa myös Kiiskilahti sijaitsi.

Jeremias meni naimisiin Matilda Reinikan kanssa (s. 24.7.1874) Virolahdella. Jeremias ei halunnut jatkaa vanhempiansa ammattissa ja ryhtyi sahuriksi. Hän muutti Haminaan vuoden 1904 joulukuussa ja oli töissä Haminan sahalla. Sieltä Kiiskan perhe muutti Kotkaan juuri ennen isoisäni Uunon syntymää syyskuun alussa 1908. Kotkassa Jeremias eli Jermo jatkoi sahurin työtä Hallan sahalla ja rakensi perheelleen talon Kotkan Popinniemeen vuonna 1910. Työ sahalla jatkui aina vuoteen 1935 saakka, jolloin hän jäi eläkkeelle. Jeremias ei kuitenkaan nauttinut eläkkeellä olostaan kauan, sillä hän poistui tuonilmaisiiin 21.11.1936.

Virolahdella syntyneet Jeremiaksen sisaruksetkaan eivät jatkaneet vanhempiansa ammatissa. Tai eivät ainakaan Suomessa. Hänen kanssaan hyvin samannäköinen vanhempi veljensä Ville (1866–1957) sekä nuoremmat Matti (1876–1935), Otto (1888–1955) sekä siskonsa Emilia Huvinen (1881–1962) muuttivat monien muiden suomalaisten perässä rapakon taakse USA:han 1900-luvun alussa, kaikki eri vuosina. Siellä he säilyttivät sukunimensä Kiiski, vaikka sen lukeminen ja lausuminen Amerikassa ei kovin helppoa ole. Ainoastaan Ville muutti hieman nimensä kirjoitusmuotoa, ja hänestä tuli William tai jopa Wilhelm Kiske. Kiisket asettuivat Yhdysvaltojen länsirannikolle, maan luoteisosaan ja asuivat lähellä Kanadan rajaa, Washingtonin osavaltiossa, Port Angelesin kaupungissa. Port Angeles sijaitsee Tyynen valtameren lahden rannalla, jonka toisella puolella näkyy jo Kanada. Merenlahti oli aivan lähellä kotia uudessa maassa kuten oli Virolahdellakin. Port Angelesissa asuu edelleenkin monia Kiiski-nimisiä.

Matti Kiiski oli naimisissa Liisa Kujalan kanssa tullessaan uuteen maahan, muut avioituivat vasta USA:ssa. Ensimmäisen immigranttisukupolven puolisoitkin

olivat suomalaisia. Nuorin veli Otto Kiiski oli taiteilija, amatööriinäyttelijä, laulaja ja viulunsoittaja. Otto muutti Port Angelesista pari sataa mailia etelään Oregonin osavaltion Astoriaan vuonna 1918. Siellä yli kahden tuhannen kilometrin pituinen valtava Columbia-joki laskee Tyyneen valtameriin. Joen suussa sijaitseva Astorian kaupunki oli kuuluisa lohenkalastuskeskus 1900-luvun alussa. Paikkakunnalla asuu suomalaissiirtolaisten jälkeläisiä edelleenkin. Suomalaisilla on Astoriassa iso haali nimeltään Suomi Hall Finnish Brotherhood, jossa tämän kirjoittajakin on esiintynyt muutaman kerran. Valitettavasti en tiennyt silloin mitään lähiseuduilla asuvista sukulaisistani. Mahdollisesti olen jopa tavannut heitä tietämättäni, sillä Suomi Hallissa oli aina mukavasti yleisöä. Oregonissa sataa usein ympäri vuoden, siellä kuulin paikallisen vitsin: Oregonians don't tan, they rust. Oregonilaiset eivät rusketu, he ruostuvat.

Kiisket ja sisällissota

Isoisoisäni Jeremias Kiiski (1868–1936) ja hänen perheensä asuivat Kymissä tai tarkemmin Karhulassa, Popinniemiellä. Se on nykyään osa Kotkan kaupunkia.

Jeremias Kiiski ja hänen vaimonsa Matilda, o.s. Reinikka (1874–1951) saivat seitsemän lasta. Heitä olivat Akseli (Ake, 1896–1964), Hilja (1898–1974), Abel (Apsa, 1900–1951), Helmi Matilda (1904–1974), Arttur (Arttu, 1906–1938), Uuno (Utsa, 1908–1938) sekä Urho Aleksander (1911–1981).

Noihin aikoihinkaan maailmassa ei ollut rauhallista. Sen lisäksi tuolloin oli levotonta myös omalla paikkakunnalla. Kesällä 1914 alkoi ensimmäinen maailmansota. Parin sadan kilometrin päässä Virolahdelta, Venäjän valtakunnan pääkaupungissa Pietarissa oli levotonta. Helmikuussa 1917 tsaari Nikolai II luopui vallasta ja saman vuoden lokakuussa valtaan nousivat bolshevikit. Venäjällä oli alkamassa sekasorron aika. Ensimmäisen maailmansodan viimeisenä vuonna, tammikuussa 1918 alkoi Suomen punakaartien ja valkoisten joukkojen välinen sisällissota. Jeremias oli silloin 43-vuotias ja hänen vanhemmat lapsensa parikymppisiä. Satama- ja tehdaskaupunki Kotka oli punaisten hallussa vuoden 1918 toukokuun ensimmäisiin päiviin asti ja tilanne pysyi suhteellisen rauhallisena. Paikalle jääneen

porvariston kanssa tultiin kutakuinkin toimeen ilman väkivaltaa. Tutkija Raimo Parikka kirjoittaa: ”Sodan päätyttyä sivistys ainakin hetkeksi katosi. Punaiset antautuivat Karhulassa 4.5.1918 ja valkoinen lippu vedettiin työväentalon salkoon. Se ei kuitenkaan estänyt mielivaltaisten teloitusten täytäntöönpanoa seuraavana päivänä ja seuraavina viikkoina. Valkoiset keräsivät noin 2000 vankia Karhulan tehtaitten uuden konepajan turvepehkuvarastoon heti antautumispäivänä. Sunnuntaina vankilassa huudettiin 24 miestä ja kaksi naista nimeltä ja marssitettiin yleisen maantien varteen Karhula Oy:n halkotarhaan. Keskellä kirkasta päivää, yleisöjoukon katsellessa, vangit ammuttiin. Mitään kuulusteluja ei pidetty. Illalla pidettiin vielä tanssit läheisessä asemarakennuksessa kuten kunnon peijaisissa ikään. . . .”

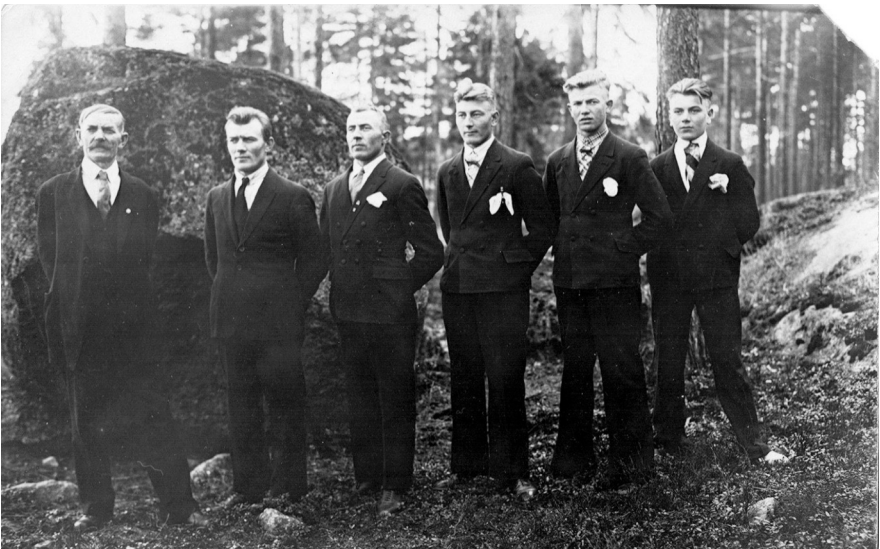
”Myöhemmin toukokuussa tehtiin vielä kaksi muuta joukkoteloitusta Kymin kirkon takana. Vangit ammuttiin itse kaivamiensa kuoppien reunoilla 12.5 ja 23.5. Ne eivät enää olleet yleisötilaisuuksia, vaan toimeenpantiin yöllä. Veljeshaudoissa Kymin kirkon vieressä lepää 80–100 punaisena teloitettua Karhulan tehtaitten työläistä.”

Jeremias Kiiskin lapsikatraasta vanhin, Akseli, oli kapinassa punaisten puolella, hänet pidätettiin ja vietiin Lahden vankileirille Hennalan kasarmeille.

Hennalan vankileiri oli Suomen sisällisodan jälkeen Lahdessa, Hennalan varuskunnassa toiminut vankileiri. Punaisten antauduttua Lahdessa 1. toukokuuta 1918 siirrettiin kaupunkiin noin 22 000 punakaartilaista ja itää kohti pyrkinyttä pakolaista. Hennalan vankileirillä oli huomattavasti enemmän vankeja, kuin mitä kasarmialueelle olisi siedettävästi mahtunut ja siksi sen huolto oli lähes mahdotonta. Leirillä toimi valtiorikosoikeus, mutta vankeja ammuttiin myös ilman oikeudenkäyntiä. Lisäksi monet kuolivat nälkään ja kulkutauteihin.

Akselin tytär Margit Ekholm (1922–2012) kirjoitti muistinpanoissaan: ”Isälle kävi seuraavalla tavalla. Eräänä päivänä ilmoitettiin, että vangit voivat lähteä. Niinpä he lähtivät poistuessaan ylittämään peltoa, jolloin valkoiset ryhtyivät ampumaan heidän peräänsä. Luotisade ei kuitenkaan osunut Akseliin, joka heittäytyi saviselle pellolle teeskennellen kuollutta. Hän makasi liikkumatta koko päivän ja pimeän tultua ryömi läheiseen metsään, nousi pystyyn ja käveli kotiin.”

Akselin tuleva vaimo, kotkalainen Elli Helena Sjöblom (1900–1980) oli vuonna 1918 vangittuna jonkin aikaa Tammisaarella. Hennala ja Tammisaari olivat sisällissodan jälkeisessä Suomessa tunnetuimpia vankiloita, jotka symboloivat hävinneen osapuolen kärsimyksiä. Akseliä ja Elliä onnisti, he selviytyivät ja elämäntaipaleensa oli pitkä. Margit Ekholmin muistiinpanojen mukaan kaikki Akselin sisarukset osallistuivat kapinaan. Täysi-ikäisinä olivat silloin vain isä-Kiiski, kaksi vanhempaa veljeä ja sisko, Helmin ollessa 14, Artturin 11, Uunon 9 ja Urhon 7 vuotta. Joka tapauksessa vanhemman tai vanhempien sisarusten ja mahdollisesti isän osallistuminen sisällissotaan punaisten puolella riitti siihen, että koko perhe muutti sukunimensä Rinteksi 6. kesäkuuta 1924. Ehkä näin Kiisket halusivat olla rauhassa valkoisten vainoilta. Kiiski on selvästi itäsuomalainen sukunimi, kun taas Rinne ei ole sidottu mihinkään maan osaan.

Jeremias Kiiski-Rinne ja poikansa. Vas. Jeremias, Akseli, Abel, Artturi, Uuno, Urho.

Jeremias Kiisken vanhempi tytär Hilja Rinne (s. 1898) meni naimisiin Väinö Lonka -nimisen miehen kanssa vuonna 1918. Väinö oli sukulaistensa mielestä luonteeltaan ”taivaanrannan maalari” ja halusi lähteä veroja pakoon Suomesta. Niinpä Väinö, Hilja ja heidän 12-vuotias tyttärensä Hilkka lähtivät moottoriveneellä Neuvostoliittoon kesällä 1931. Samaan veneeseen istuivat heidän kanssaan Hiljan veljet Artturi vaimoineen ja Uuno morsiamineen.

ISOVANHEMPANI UUNO JA SAIMI

Uuno Rinne ja Saimi Piensalmi Suomessa

Kymi (ruots. Kymmene) on entinen Suomen kunta, joka sijaitsi Kymenlaakson maakunnassa Suomenlahden rannikolla. Kymiin eri aikoina kuuluneet alueet ovat nykyisin pääosin Kotkan kaupungin osia. Kunnan keskusta ja kirkonkylä oli Heli-lä, josta kehittyi myöhemmin myös Karhulan kauppalan keskusta. Kymi pakkoliitettiin Kotkaan vuonna 1977 yhdessä Karhulan kauppalan kanssa.

Korkeakoski on Kotkan kaupunginosa, joka sijaitsee Kymijoen Korkeakoskenhaaran itäpuolella. Korkeakoski oli entisen Kymin kunnan keskeisimpiä kyliä. Asutus Korkeakoskella oli pientalovaltaista. Maisemaa hallitsee Kymijoen Korkeakoskenhaara, sekä Korkeakosken putoukseen vuonna 1906 valmistunut vesi-voimala. Korkeakoskella sijaitsee Kymin rautatieasema, josta on taajamajunayhteydet Kotkan ja Kouvolan suuntiin.

Isoisäni Uuno Kiiski-Rinne (19.12.1908–28.09.1938) syntyi Kymin kunnassa, Korkeakoskella, joulukuun 19. päivänä vuonna 1908. Hän asui Popinniemiessä ja toimi mm. vinssimiehenä satamassa. Hänellä oli paljon kavereita, joiden kanssa vapaa-aikana hän kävi seuraamassa Kymin työväentalon tapahtumia sekä Popinniemen kansannäyttämön esityksiä. Siellä eräs tyttö oli hänen mieleensä.

Isoäitini Saimi Piensalmi (23.02.1909–26.7.1991) syntyi Viipurin läänin Etelä-Karjalan puolella Luumäen kunnan Viuhkolan kylässä. Hänen vanhempansa Taneli Eliaanpoika Piensalmi (1870–1951) ja Maria Isakintytär Piensalmi o.s. Hermonen (1872–1946) menivät naimisiin 27. joulukuuta 1891. Taneli oli maanviljelijä ja isännöitsijä.

Perheeseen syntyi kuusi lasta : Nestori (1892–1947), Einari (1896–1971), Linda (1904–1972), Edit (1906–1971), Saimi (1909–1991) ja Arvo (1913–1981). Muut neljä lasta kuolivat vauvaiässä.

Perimätiedon mukaan Piensalmen suku oli alunperin Salmi ja on lähtöisin Luumäen Salmen kylästä. Myöhemmin suku haarautui Suursalmiin ja Piensal-

Arto Rinteen isovanhemmat Saimi ja Uuno Rinne loikkasivat Neuvostoliittoon 1930-luvun alkuvuosina etsimään parempaa elämää, mutta löysivät itsensä pian alkeellisista oloista Siperiassa. Siellä he saivat myös pojan, Paulin. Hänestä tuli kuuluisa näyttelijä ja ohjaaja sekä arvostettu kulttuuripersona Karjalan tasavallassa, mutta isän kohtalo oli toisenlainen ja pysyi pitkään salassa.

Pakolainen oli myös Arto Rinteen isoisäpuoli Onni Eskolin. Saimi ja Uuno Rinteen sekä Onni Eskolinin kirjavat elämät kertovat, millaista oli olla suomalaisena pakolaisena Neuvostoliitossa.

ISBN 978-952-7277-15-7

ISSN 2242-2447